

Tartalomjegyzék

Köszöntő (Balogh Tibor Zoltán és Lisovszki Tamás polgármester)	7
B. Orosz István: Nyolc évszázad	9
Bevezetés (Sallai József)	11

ÉVSOROK

L. Nagy Márta

Nyírbogdány története az őskortól a népvándorlás korának végéig	15
--	----

Németh Péter

A falu a középkorban	21
-----------------------------------	----

Takács Péter

Nyírbogdány története az 1540-es évektől az 1848-as forradalomig	47
---	----

Bene János

Nyírbogdány 1848–1920 között	97
---	----

Gottfried Barna

Néhány adat Nyírbogdány két világháború közötti történetéhez	137
---	-----

Tóth Sándor

Nyírbogdány zsidósága	143
------------------------------------	-----

Láczy Magdolna

Nyírbogdány 1945–1990 között	157
---	-----

Reszler Gábor

Nyírbogdány közelmúltja 1990-től napjainkig	189
--	-----

MÚLTTÜKÖR

Kormány Gyula

Nyírbogdány természetföldrajzi jellemzői	227
---	-----

Kormány Gyula

Nyírbogdány település- és gazdaságföldrajzi sajátosságai a 20. század közepétől napjainkig	251
---	-----

Kormány Gyula – Láczy Magdolna

A gyártelepítő és községtámogató kőolaj-feldolgozás	271
--	-----

Mező András

Nyírbogdány történeti földrajzi nevei	283
--	-----

<i>Révay Valéria</i>	
Nyírbogdány helynevei	295
<i>Ilyés Gábor</i>	
Nyírbogdány egyházai	319
<i>Juan Caballó – Németh Péter</i>	
A református templom	343
<i>Sallai József</i>	
A közoktatás Nyírbogdányban	349
<i>Bodnár Zsuzsanna</i>	
„Őrizzük emlékeinket...” Nyírbogdány régi népélete	373

EMLÉKŐRZÉS

Nyírbogdány modern kori történetének legsötétebb napja: 2009. június 7.	395
Nyírbogdány a Nemzeti Vágtán	401
Virágos Nyírbogdány – az Év települése verseny győztes községe	403
Nyírbogdány büszkeségei	405
Nyírbogdány napjainkban	417
Nyírbogdány címere és dala	435

Bevezetés

A 21. századba lépett Nyírbogdány, a mintegy háromezer lelket számláló község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Kemecei járásban található. 3503 hektáros területének kisebb része a Rétköz, nagyobb része a Nyírség földrajzi tájegységéhez tartozik. A tájhatáron való fekvése természeti adottságait is meghatározta: felszínét még az első évezred elején is kiterjedt vizes térszínnek és a tóra, mocsárra néző homokos magaslatok uralták.

A vizek, terpeszkedő mocsarak, burjánzó bozótosok, sötétlő erdők szinte szigetszerű zártágot teremtettek a közöttük megbúvó, magasabb homokhátnak, domboknak. Ezen a természettől örökre kapott földdarabon igen változatos élővilág pompázott, amely már az őskorban is magához vonzotta első megtelepedőit. A hely, ha földi paradicsomot nem is, de az élet ígérését és védelmét mindenképpen hordozta. Kínálta a vízi világ ajándékait, a legeltetésre, művelésre fogható területet, építési anyagot az emberi hajlékok elkészítéséhez. A dombok – amelyek a lakók képzeletében és szóhasználatában máig hegyekké magasodnak –, kilátó- és őrhelyekként vigyázták az év jelentős részében a mocsarak, vizek által valószínűleg gyűrűbe fogott ókori telepeket.

A honfoglaló, otthonkereső magyarok ugyancsak nyertesnek érezhették magukat e nagyszerű, élelmet, vizet, biztonságot nyújtó helyen, ahol életmódjukba illeszthették a gyűjtögetést és az élelemtermelést is. Úgy váltak részévé a magukhoz szelídített környezetüknek, hogy életük színterét négy aprócska szomszédági szálláshely, „ófalú” – Bogdán, Gecsetelke, Hene és Szolnok – valamelyikében választották meg, rendezték be. Sorsukat aztán továbbra is a természet és a történelem formálta, de nem csak a jó várt rájuk. Mérhetetlen személyes és közösségi áldozatot követelt tőlük a tatárdúlás és a török hódoltság. Gecsetelke, Hene és Szolnok a 17. században el is néptelenedett, határuk pedig Bogdányéval olvadt össze. Az emberi élet azonban újra kivirult az elődök visszamaradó helyén, s így örökségük megmaradt.

A lápi és a nyílt vízi közelség nem jelentette a Nyírség és a Rétköz földjéhez, lelkiségéhez tartozó falu elzárását a külvilágtól. Sőt kapu szerepet töltött be a két táj között. Ezenkívül Bogdányon át vezetett a modern közlekedés kiépülése előtt oly fontos Tokaj–Keresztút (Kótaj)–Namény kereskedelmi útvonal, amely Székelynél keresztezte a Kisvárdá–Kálló utat. A kereskedelmi út aztán ide vonzotta a vásárokat, ahol kicserélhették a Nyírség és a Rétköz áruit, valamint hozzájuthattak a helyben egyébként nem elérhető javakhoz (például a sóhoz). A település így a vásártartási jog (1603), majd a mezővárosi jogállás (1811) elnyerésével megnövelte jelentőségét környezetében.

A hely embere az idő múlásával továbbra is a természethez igazodó racionális életét élte, amelyre a települészóna lassú kiterjedése volt jellemző a természeti „kert” rovására. A templomos faluközponttól egyre messzebb vittek az összehajló fák alatti földutak a sokarcú határba. De még az első katonai felmérésen (1782–1785) is rácsodálkozhatunk az időt őrző ősi természeti földrajzi panoráma látványára. A 19. század végére aztán az ember és környezetének új kapcsolata látványosan mutatkozott meg. A belvizeket a Tiszába vezető csatornarendszer kiépítésével az egykori vizes élőhelyek szántófölddé váltak. Ugyancsak faluformáló szerepe volt a vasút és a hozzá telepített kőolaj-feldolgozó megépülésének. A természet adta örökség átalakulása tovább folytatódott: a 20. század második fele és főleg az új évezred eleje újabb fordulatot hozott az embernek a térbe és közösségekbe történő beágyazottságában. Átalakult a természethez kötött életmód és a mindennapok hagyományos rendje. A burkolt utak, közművesített intézmények és lakások, a művelődés, tájékozódás, az utazás feltételei, formái városias jelleget kölcsönöznek a településnek. A régi valóság képei pedig az emlékezetbe és a történelembe költöznek.

A nyírbogdányiak büszkék arra, hogy földjükön járva ezredéves elődeik nyomába léphetnek, és kerek 800 éve írott történelemmel rendelkeznek. 2019 tehát jubileumi éve a településnek, amely nyolc évszázada él együtt a nevével. E jeles évforduló alkalmából a község önkormányzata úgy határozott, hogy – a hagyományt követve – a község emlékező rendezvényeit e múlt értékeit összegző könyv megjelentetésével koronázza meg.

Nyírbogdány már a 750. évfordulót is könyvkiadással ünnepelte. Ekkor jelent meg a Csermely Tibor, Mező András és Németh Péter által írt Nyírbogdány című kötet, amelyet akkor a helytörténetírást megújító kulcsműként fogadtak. Mező András (1939. november 28. – 2003. december 31.) tudós nyelvész és történész, a Nyíregyházi Főiskola tanszékvezető főiskolai tanára, főigazgató-helyettese volt, Nyírbogdány középkori történetének és helyneveinek bűvára, egykori nyírbogdányi lakos és a község díszpolgára. A 800 éves jubileum évében lett volna 80 éves. A kötettel rá is tisztelettel emlékezünk.

Az olvasó által kézben tartott újabb településmonográfia több szerző tudásegysítésével, friss kutatásokra és a község múltjával foglalkozó korábbi feldolgozásokra támaszkodva készült. Megírására a nyírbogdányi önkormányzat elismert szakembereket kért fel, mert bízik benne, hogy a múlt megismertetése által a könyv örökzölddé növeszti a nyírbogdányiak emlékezetében és szívében az utóbbi 800 év értékeit. Az alkotók bíznak abban, hogy a kötet használható lesz az iskolai oktatásban, a bogdányiak közösség- és jövőépítő közkincsévé válik, megtalálja, gazdagítja olvasóbarát közönségét minden korosztályban, és időtállóságával beépül a szakmai köztudatba.

A kötet megjelentetése Nyírbogdány képviselő-testületének érdeme. Elismerés illeti továbbá mindazokat a községi intézményeket, személyeket, akik adatszolgáltatásaikkal segítették szerzőinket. Külön is köszönjük a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárának, hogy szakmai segítségükkel hozzájárultak a kutatómunka eredményességéhez. Végül, de nem utolsósorban hálával tartozunk Kujbusné Mecsei Évának, aki lektori minőségében – észrevételeivel, tanácsaival – igen hasznos támogatást nyújtott a szerkesztői-szerzői kollektívának.

Sallai József
szerkesztő